

2892

De dödas julotta.

Förr trodde man även i Almundsryd, att de döda firade sin julotta inne i kyrkan vid midnatt. Man var där- för mycket rädd för att komma så tidigt till kyrkan på julmorgonen att man kom till "gastatjänsten".

Småland
Ulfs & Tinnerwald
Glömska, Småland
1908-1930

Yngt. Wikström
Pär. Karlsson
Född 1851

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2892⁹_{N.}

2

Julmorgonen.

På julmorgonen hade alla mycket brått att komma hem från kyrkan, så att de både körde och gingo mycket fortare än vanligt, därför att de trodde, att den som kom först hem, han fick förr än de andra sin gröda inbärgad under det kommande året.

Smil.

1860 o. Kinnarvald lit.

Rickunda o. Almundryd

o:V

1930

Lucianatten.

Appt. G. Håkansson
Almundryd

Ber. Håkan
Håkansson

Hjortholmen

1857 i Almundryd

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2892 3.

3

En mjölnare vid Siggamåla kvarn har talt om att han gick där och malde en "lusenatt", då kvarnen plötsligt stannade, och då han med en stake rörde i vattenrännan för att ta reda på om en stock eller dylikt kommit in i hjulet, kändes vattnet som "lummer", d.v.s. så tjockt att det icke kunde rinna.

En annan mjölnare vid samma kvarn, som malde en Lusenatt, brydde sig icke om att slå ned stämbordet, då kvarnen stannade vid midnatt. Som följd härav brast varenda kugg i kugg-hjulet.

Almundag, In

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2892

4

Tjugondedag jul.

"Att Knut kör julen ut" är ett gammalt tale-sätt. Det vanliga sättet att köra ut julen här i orten var, att den som sparat mat, öl och brännvin så länge, att han hade råd att samla byalaget till ett större julkalas med dans och lekar på "tjunneaftern", så gjorde han det, och då "körde man ut julen". Vid Knut fingo barnen äta upp sina julhägar, och då tog man även ned alla julprydnader och gömde dem till nästa jul. Man brukade säga, att "nu ha vi slätten för oss, nu få vi ta till den stora yxan och den grova kakan."

5.
2892

5

Lucianatten.

Natten till den 13 december kallades här i orten för "Lusenatt" och ansågs vara den längsta på hela året. Den natten måste alla vattenverk, såsom kvarnar och sågar stå stilla en stund vid midnatt, så att de väsen, som bodde i vattnet kunde komma förbi. Då min bror Johan var sågare vid Siggaboda såg i Härlunda på 1880-talet, så talade han om, att han stod vid kantverket vid midnattstiden en Lusenatt och kantade bräder, då klingan plötsligt stannade ändå vattenhjulet var i gång. Han tänkte icke på att det var Lusenatt, utan tog en lampa och lyste på remmen inunder, men då fick han se en hand, som höll i remmen och då förstod han, vilken natt det var. Han slog genast ned stämbordet, så att vattenhjulet stannade. Efter en kort stund drog han på vatten, och då gick både hjulet och kantverket lika bra som förut.

2892

6

En mjölnare i Siggamåla, Petter Svensson, talade om på sin tid, att han gick i kvarnen och mol sent på kvällen en natt före jul. Sedan han slagit på en stor säck havre, gick han in i kvarnkammaren för att vila sig där en stund. Rätt som det var, så stannade kvarnen. Han tog en lykta för att se efter vad som fattades, och han såg då, att vattnet forsade på vattenhjulet som vanligt, men det rörde sig icke, och han kunde icke upptäcka något fel på något ställe. Då kom han att tänka på, att det måhända var Lusenatt, och han slog genast ner stämbordet. Efter en liten stund, drog han upp det igen, och då gick kvarnen som förut.

Almundsryd. Sm.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2892^{7.}

7

Utklädsel.

Jag var en gång med på ett julagille i en bondgård i Torstensmåla, Almundsryd i slutet på 1860-talet. Där var en del ungdom från frakten, och vi roade oss med vanliga julelekar. Rätt som det var öppnades dörren, och ett raggigt odjur kom inhopande på alla fyra. Kroppen och frambenen voro betäckta med långt getragg och huvudet med hundskinn. Men pojkarna läto sig inte förbluffa utan började undersöka odjuret närmare isynnerhet bakbenen och funno då, att det endast var gårdens vackraste flicka, som tagit på sig sin fars getskinnspäls och "hunnskinns-hätta", för att på detta sätt roa de närvarande.

Almudsnyd. Sm.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2892 81

8

Nyår.

På nyårsafton åt man "vitgröt" likaväl som på julafton och likaså på trettandedagsafton.

De, som skulle gifta sig, togo ut lysning i nyårsnyet, ty man sade, att om det lyste för dem i nyårsnyet, så fingo de ljuslagda barn, och det ville alla ha.

2892

9.

9

Julhalmen.

På julaftons förmiddag, brukade min far bära
in ny, slagtröskad råghalm, vilken lades i bänkasängarna i stället
för den gamla halmen.

Alexander J. J.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

10.
2892

10

Fågланekar.

Då vi avslutade tröskningen togo vi undan
tre stycken korn- eller havren^{er}ekar till fågланekar. Dessa hängde
far upp på julaften före kl. tolv på dagen i fruktbärande träd
i närheten av stugan, och de fingo hänga där till dess att julen
var slut.

Skriv endast på denna sida!

1 arb. an.

Juldagen.

Då man kom hem från kyrkan och ätit och druckit av vad som fanns kvar på julbordet, så brukade far och mor läsa texten, som hörde till juldagen, ur någon av de postillor, som lågo på bordet. Ingen fick besöka en granne på den dagen utom i yttersta nödfall, och det berättas, att man slagit hett vatten på den, som kom på juldagen i oträngda mål. Man fick varken "måka" i ladugården eller sopa stugugolvet på den dagen. Det enda tidsfördriv, som var tillåtet, var att "skätta skator". Detta brukade unga pojkar göra för att bli lätta till att springa och hoppa under året. Vanligen brukade man icke ofreda eller döda skator, ty de ansågos vara trolldomsdjur och att om man sköt en skata så blev dels bössan "skämd" och dels "satte man till" ett fäkreatur i ladugården, men att skrämman bort skatorna från går-

den på juldagen det ansågs inte vara verken synd eller skam.
Andra djur brukade man icke jaga på juldagen.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

19.
2892

12

2892^{13.}

13

Duken på julbordet.

En av mina grannkvinnor i Torstensmåla brukade använda den duk, som hon hade haft på bordet om julafton, till att väga lamm uti på Valborgsmässomorgonen för att räven inte skulle ta dem, då de kommo ut.

2892

14

Då djuren kundetala.

Min mor, som var född 1829, har talat om, att man förr trodde, att djuren kunde tala under julnatten. En gång skall man ha hört ett får säga: "Klipp mig höst och klipp mig vår, men låt mig ha mitt ljumskehår", och en harhona säga till sin unge: "Nu glo du så stort som ja, å vill du inte fö de så kan du låta va".

Småland
Alf. Rinnarald
Karlshamn d. 11. 11. 1930
ypst. år 1930

ypst. Gustaf Karlsson
Föreståndare
Karlshamn
Född 1857 i Sigganåla

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2892 15.

15

Staffans skede.

Min far, som var född i Stensjömåla 1811, har talt om att i hans barndom var det mycket vanligt, att yngre män, som bodde öster om Mörrumsån i närheten av vägen, som går mot Karlshamn, tidigt på annandagens morgon sadlade sina hästar och redo i galopp eller som man sade "te schoies" (i kapp) över den träbro, som då låg ett stycke norr om den nuvarande bron vid Idekulla. De redo till en plats i närheten av kyrkan (troligen till Sankt Örjans källa) varefter de redo hem igen. Det blev sedan ett stort kalas i den by, där dessa ryttare voro hemma, i vilket de skulle deltaga och trakteras framför alla andra.

Min far talade om, att en gång hade några drängar, som varit ute och "måkat" på annandagens otte, rivit upp flera stycken plankor på bron vid Idekulla, så att då Staf-

Skriv endast på denna sida!

fansryttarna kommo, så var det nära, att de ridit ner i ån. Så-
dana kappritter kallades både "staffans schoie" och "Staffans otte".

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2892

16

2892

17

Annandagen.

På annandagen var man uppe tidigt för att ge kreaturen foder och för att taga ut den gödsel, som legat kvar över juldagen. Det var vanligt i Älmundsryd, att både drängar och bondsöner gingo in i andras ladugårdar för att "måka" emellan klockan ett och två på ~~KLOCKAN~~ ottan. Det var sällan de gjorde det ordentligt, utan ibland lade de gödseln i foderladan eller i hästarnas krubbor eller i sörpbaljorna.

Fäslakt.

På 1860-talet brukade nästan varenda bonde slakta en gammal ko eller ett ungkreatur till husbehov varje höst. Jag har hört omtalas, att man slaktat sådana ~~XXXX~~ djur inne i stugan eller i köket. Köttet styckades, saltades och torkades i bakugnen. Den talghinna, som låg över tarmarna, användes i stället för glas i den tidens lyktor. Av talgen stöpte man talgljus och smärre s.k. "påatå". Av hudarna lät man bereda smor-, kapp- och sulläder för tillverkning av skodon till den egna familjen. Hornen efter kor och oxar lämnades till en hornskedmakare, som kallades "Hornsked-Massen", som därav tillverkade präktiga hornskedar, vilka användes på julafton samt vid andra mera högtidliga tillfällen. Då man slaktade större tjurar, brukade man ofta taga vara på den s.k. "tjuramejen", vilken sträcktes

och uppspikades på en vägg för att torkas och sedan den blev torr, sydde man fast en stor blykula i den ena ändan och en snärtrev av tagel eller läder i den andra ändan, och så hade man ett redskap, som dugde till att använda på stadsresor, både till att piska på hästen med och till försvar emot våldsmän, beroende på i vilken ända man höll, då man använde den.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2892

19

20.
2892

20

Svinslakt.

I mitt föräldrahem, ett torp i Siggamåla, lät i början på 1860-talet min far slakta svin inne i ryggåsstugan många gånger. Omkring en vecka före jul skulle grisen slaktas. Då måste far skaffa slaktebrännvin och mor ställa till ett litet slaktegille. Klockan fyra på morgonen brukade slaktaren komma. Han hade med sig en stor kniv i en läderslida samt ett "tryneträ". Långt förut hade mor varit uppe för att koka skållvatten i en stor kittel i den öppna spiseln. Sedan slaktaren, en arrendator från Siggaboda, och en granne, som skulle hjälpa till att hålla grisen, fått ett par slaktesupar samt frukost, gingo de och far ut till stian, som var vid stugans gavel. Sedan de brutit loss svinhoen gingo de in i stian, där grisen, som fått svälta det sista dygnet höll ett förfärligt väsen. Sedan de

21.

2892

21

fått grisen i ett hörn, höll en man i hans öron medan en annan lade ett rep med rännsnara om grisens ena bakfot och slaktaren lade det rep, som var fäst vid "tryneträet" om trynet på grisen samt vred omkring det flera gånger, till dess att det höll säkert, varpå han drog i detta "trynträ", en man i öronen och en dels höll i repet om bakfoten dels sköt på och på detta sätt drogo de in grisen i stugurummet. Att barnen vaknade vid detta hiskliga oväsen, kan man vara säker på, och att de med stort intresse beskådade hans hädanfärd. Innaför dörren stod en bred slaktetavla och på denna lades grisen med stort besvär och hölls kvar där av hållkarlarna, medan slaktaren, sedan han med tummen känt efter var bröstbenet fanns, rände in kniven i halsen på grisen i riktning mot svansroten, då han vanligen träffade "blohuset" = ett större blodkärl i bröstet. Då han drog ut kniven störtade en grov blodstråle ner i den kittel med "pölsemjöl", där min mormor rörde så fort hon kunde med en grötagren, ty mor vågade inte röra. Under tiden skrek och sparkade grisen det värsta han kunde, så länge det fanns något vidare blod kvar i honom, men till slut somnade han av, såvida han inte blivit "bogstucken" ty då gick det mycket sakta. Blev han däremot "hjärtstucken", då dog han ovanligt fort, men så stannade också det mesta av blodet kvar i bröstet på honom. Blev han "strypastucken" så fräste blodet i ansiktet och på kläderna på den, som rörde och det blev inte

22.
2892

22

mycket i kitteln. Då grisen var död, syddes stickhålet igen med sytråd för att skållvattnet icke skulle rinna in i bröstet genom hålet, och sedan ryckte man ut borsten på ryggen genom att sno den om en kluven käpp. Sedan skållades grisen i fläskakaret och sedan plockades han ren från svinhåret och rakades med kniv. Sedan satte far sig på kanten av karet, grisen lades i hans knä, och mor tvättade slaktetavlan ren. Så lades grisen på tavlan igen och sköljdes ren, varpå slaktaren skar av huvudet, då det vanligen blev lite blod till en palt, så togs tarmar, hjärta, lungor och ister ut och fläsket styckades. Sen skulle slaktaren ha mat och brännvin samt dagen efter "svartpölsa" och en leverkorv eller ett isterband för sitt besvär. Det mesta av grisen kom till nytta. Fläsket saltades, halva huvudet blev det sylta av, den nedre halvan skulle kokas på julafton, av hjärta och lungor blev det isterband, av levern leverkorv, av blodet palt och "svartpölsa" (blodkorv), av plockistret från tarmarna smätes "smult", av de körtlar som funnos i istret smältes skosmörja, mjälten lades i korvakitteln såsom "pölsevaktare" så att inte korvarna skulle spricka, fötter och öron dugde att koka till potatisvällingen, "grisarumpan" med en liten bit fläsk brukade "rackarekärningen" få, gallblåsan torkades för att användas vid behov till att lägga på förfrusna öron eller tår, urinblåsan kunde användas till lyktehinna, och dessutom kunde därav bli en rolig leksak, omtyckt av alla pojkar på den tiden. Sedan den blivit tömd och uppmjukad i varmt vatten

Skriv endast på denna sida!

2892

23

och man stoppat några stycken ärter in i den, satte man en vass-
pipa eller ett munstycke av en rökpipa i urinröret och blåste in
luft i blåsan, till dess att den blev så stor som möjligt, sedan
knöts en stark sytråd om urinröret, vilket var avskuret lagom
långt, därpå hängdes den upp att torka. När den var torr, så var
det ett stort nöje att skaka den samt se och höra, hur ärterna
rullade omkring i den. Ett mindre vackert nöje var att binda den
vid svansen på en katt samt släppa denne på hal is i stark storm.

Svinborsten användes av skomakare och borst-
bindare och "toét" (svinhåret) kunde man spinna till "krylhår".
Det förekom även, att man flådde gamla suggor och lät garva små-
len till "gräsläder", som blev starkt men icke vattentätt och
vanligen användes till s.k. "matpåsar", d.v.s. väskor, i vilka
man hade bröd och sovel, då man var ute på arbete långt ifrån
hemmet. Det enda av en gris, som icke användes, var klövar och
könsdelar, vilka hundar, katter eller skator fingo taga hand om,
men det har någon gång förekommit, att även dessa saker blivit
använda till att förhåna vissa personer.

Sockenskomakare och deras arbete.

Jag kom i skomakarelära 1865. Det var två sockenskomakare i Almundsryd på 1860-talet. Jag var hos en som kallades "Hörlins Nisse" ett år och hos "Gillbergs Sven" ett år. De hade tre eller ibland fyra lärpojkar, som vanligen kallades "syherar". Att börja med fingo syherarna hålla på hela dagar med att lära sig göra "respar" (becktrådar) och sätta på borst på "respen". Det sista var det värsta, ty om mästarn kunde tumma loss den påsatta borsten med sin tumnagel, så fick man börja på nytt, så det var en syhere som sa en gång: "Då går väl an å göra respen men då ä värre å göra borsten", och det kunde han ju ha rätt i, men han menade förstås att sätta på borsten. Om en syhere slet av respen på mitten, då han skulle sy, så blev den ena delen oduglig, och då kunde det hända, att tålamodet tröt hos mästaren,

2892 25.

25

så att syheren fick lära sig "knäremmaleken", d.v.s. att han fick sig några kraftiga "drag" av knäremmen.

Då skomakaren och hans syherar kommo till en bondgård för att sy, så hade de med sig kröktråd, som användes, då man sydde krökstövlar. De skulle bäras av den äldste syheren. Vidare sylaväskan, som bars av mästaren och innehöll klackasyllar och andra sylar, stora långa knivar, som kallades täljbossar, hammare, tång, pliggrasp, lästakrok och "hyskor", d.v.s. ovanläder av gamla stövlar, som sattes ovanpå lästerna i skodonen, och lästaknippan med en massa större och smärre läster, vilka skulle bäras av den yngste syheren. I allmänhet blevo ju skomakarna välvilligt mottagna i stugorna, men en gång berättas det, att en bondgumma sagt till "mäster", så snart han kommit inom dörren: "Ja, det var roligt, att ni kom, jag har alltid tyckt, att det är roligast, när skomakarn kommer, och när han går", vilket "stack" "mäster" så, att han svarade: "Då skall du få den glädjen på en gång", varpå han vände sig och gick till en annan gård.

Då skomakarna skulle börja arbetet och slagit sig ner i närheten av karahyllan med alla sina "grejor", så brukade bonden lägga fram hela garvade hudar av sul- och smorläder, kalvskinn och gulgarvat fårskinn, hemspunnet skogarn och en bekbark m.m. och sen arbetades det ~~vidtill~~ väldeligen från kl. sju om morgnarna till kl. tolv om nätterna, ja, det kunde t.o.m. hän-

26
2892

26

da, att man på ett och annat ställe kunde få sitta uppe hela nätterna strax före jul. Belysningen på nätterna utgjordes vanligen av stickor i en stickstake, vilka man skarade av i samma balja med vatten, som skomakarna använde till blötbalja. Någon av husets folk måste sköta belysningen så länge det behövdes.

Till manfolken syddes det krökstövlar och ytterstövlar med knäppen i sidorna, lågskor och lädergaloscher. Skodonen voro breda vid tårna samt försedda med "sinkor" (klackjärn). - Till kvinnfolken syddes såväl kängor som lågskor.

Det ansågs mycket fint på den tiden, att skorna knarrade så högt som möjligt, då man gick in i kyrkan. På ett ställe ville en piga att hennes nya skor skulle knarra så bra som möjligt, vaför hon bad "mäster", att han skulle braknarr i dem. Han visste, att hon var rätt så dum, varför han förklarade, att det inte läte sig göra, utan att hon kunde skaffa honom för en tolvskillling "tyckeifrö". Då gick hon till en "klok gubbe", som lämnade henne en liten strut frö och sedan "mäster" strött en del därav i skorna och resten i blötbaljan, så trodde hon fullt och fast, att det var just detta, som gjorde, att hennes nya skor knarrade värre än alla andras.

För sitt arbete fingo skomakarna mat och husrum på stället, där de sydde samt dessutom 1 riksdaler för ett par stövlar, 50 öre för ett par kängor och 25 öre för ett par

skor. På detta sätt fingo bönderna och deras husfolk nya, starka
och billiga skodon på 1860-talet.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

27.
2892

27

Skriv endast på denna sida!

2892

28

Julveden.

Till julved användes vanligen en s.k. lövved av björk, som huggits ett år i förväg. Den var omkring en alen lång, kluven rätt så grov och torr. Grenveden höggs upp strax före jul och lades ute på vedkasten i långa "floer" eller "lavor" för att användas efter jul. På julaftons förmiddag bär man in så mycket ved i stugan, som behövdes för de närmaste helgdagarnas behov.

2892

29

Julrengöringen.

Till jul skulle stugan rengöras så gott sig göra lät, även om det var i en torpstuga. Min mor brukade tvätta det nedrökta taket samt bord, bordstol, sängar, stolar, lång- och gallbänkar, dörrar och fönster med varmt såpvatten. Golvet skurades ej på nu vanligt sätt, emedan det bestod av ohyvlade grova plankor, men hon öste varmt vatten på det och skrubgade av den värsta smutsen med en stubbig björkriskvast samt torkade det med vitmossa. Sedan hackade far en stor hög fint granris, som låg i ett hörn i farstun. Sedan sopades golvet varje morgon utom på juldagen och därefter ströddes nytt granris på golvet varje dag under hela julen. Spiselmuren kalkades, så den blev riktigt vit, och en sättugn, gjuten i Ålshult (med bilder av nattvardens instiftande på sidorna) putsades med isenfärg, så den

blev blänkande svart. Tak-,vägg- och borddukar, gardiner och annat linne tvättades och kavlades eller ströks. Kärll och andra saker av tenn, mässing eller koppar putsades med aska och en ylletrasa. Fat, tallrikar och skedar av trä renskurades även. Hemsmidda knivar s.k. "bröjungar" användes och rengjordes, men gafflar funnos inga i mina föräldrars hem på 1860-talet.

2892

30

2892

31

Julstugans prydnade.

På julaftons förmiddag brukade min mor hänga upp rena gardiner för stugans fönster samt "nubba fast" dukar runt omkring på väggarna i stugan. Hon fäste även en lång, smal duk med knuten frans vid den stång, som gick tvärs över stugan, den s.k. kronstången. Sen fäste hon upp en takduk över bordet, som stod vid den östra gavelväggen. Takduken var en lång drällduk med knuten frans omkring. Den hade varit min fars mormors. Sen lade hon en drällduk på bordet, och sen fingo de största pojkarna "pinna upp" julabreven på väggarna. Julabreven föreställde Jesu födelse, De vise männen, Korsfästelsen, Uppståndelsen och Himmelsfärden. I en granngård såg jag målade bonader uppfästade på väggarna, som föreställde samma ämnen.

Smeland
Albo. Finnvald
Hälsö. Rönndeg
Mj. 1930

M. S. H. H. H. H.
H. H. H. H. H.
Född 1857 i Siggavik

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2892

32

Julbadet.

På julaftons eftermiddag skulle alla i vårt hem tvätta sig i en stor träbalja med ljunt vatten samt taga på sig rent linne och helgdagskläder.

Småland

Harad; Hlbo o. Kinnervald

16 eken; Håb lunda o. Almerudstyg

33.

2892

33

Kreaturens utfodring på julafton.

På julafton fingo korna ett stort fång hö i stället för halm, och det var vanligt, att gnida tungan på fä-kreaturen med finkrossat salt, för att de inte skulle slicka sig "purria" (toviga), och även fingo de en skiva av julbrödet, på vilken man öst brännvin och julöl, för att de skulle få god matlust och trevnad. Hönsen fingo vara inne under en säng i stugan som vanligt. För deras räkning lade mor ett par händer fulla med stritt korn under julduken på bordet, och när det legat där under julnatten, så gav hon hönsen det, för att höken inte skulle taga dem, då de kommo ut fram på våren. Katten måste alltid vara inne under julnatten. Att det var så på mer än ett ställe kan man förstå av ordstävets: "Det är ingen ordning, sa katten, då han blev utkörd å julafton". Man trodde, att om katten blev utkörd på julafton, så tog ugglan eller räven honom. Han skulle även få

Skriv endast på denna sida!

Smaland
Rebo Krimvald

Här lunda - Åmunsryd

smaka fisken och gröten.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2892

34

Skriv endast på denna sida!

33.
2892

35

Småländska seder och bruk på julafton.

Jag har hört omtalas, att om någon vågade sig ut på julafton för att se in genom fönstren i eget eller andras hem, under det att folket satt vid bordet och åt, så kunde han se om någon av dem skulle dö under det kommande året, ty han eller hon syntes då sitta vid bordet utan huvud.

Under kronstången tändes två talgljus, ett av vardera makarna i huset. Dessa ljus sattes sedan på julbordet och fingo brinna där under natten. Om ett av dem plötsligt slocknade, förrän det brunnit ner, så trodde man, att den, som tänt det, skulle dö under det kommande året, och att om ett av dem brann ner förrän det andra, så skulle den, som tänt det, dö förrän den andre.

Om man tappade en kniv eller sked eller något annat under bordet på golvet, så fick man icke taga upp det den

Skriv endast på denna sida!

natten, ty man trodde, att något osynligt väsen hade "fått makt" över det.

Man brukade alltid låta mat och brännvin stå kvar på bordet under julnatten (ja, ända över tredjedag jul), emedan man trodde, att osynliga väsen då infunno sig i hemmet för att se och möjligen smaka på julmaten.

2892 36.

36

Julaftonens kvällsvard.

Då vår gamla tråklocka slog sju på julafton, satte sig far vid julbordet, klädd i helgdagskläder utan tröja. Mor och barnen stodo omkring bordet, under det att var och en av de fyra barnen läste var sin bordsbön högt, varpå alla satte sig på sina vanliga platser. Därpå tog far en sup, och den som ville smaka julbrännvinet, så fick han det ur samma glas, men den som inte ville, så slapp han. Därpå skars julosten och avsmakades samt därpå den övriga maten, vartill man drack öl ur trästopet. Att rimma för julgröten förekom icke i vårt hem och troligen icke i andra heller i denna bygd. Efter måltiden läste barnen ånyo var sin bordsbön högt.

Julandakten på julafton.

Efter måltiden läste far julevangeliet och barnen den aftonbön, som hörde till den veckodagen, en punkt vardera i tur och ordning till dess bönen var slut samt julpsalmer var sitt vers i tur och ordning, varpå mor sjöng en julpsalm, så gott hon kunde.

*Mr
Hugo v. Rinnemo
Härlanda, Blumendal
1930*

*Uppst. Gust Håkansson
från Håkan Karlsson
f. 1851.*

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2892⁸⁹

39

Julbordet.

På julbordet i mitt föräldrahem sattes och tändes på julaften tre stycken talgljus i svarvade ljusstakar. Där lades även en hög av andaktsböcker såsom bibel, psalmbok, Luthers och Norborgs postiller samt några smärre böcker. Där lades även barnens "julahögar", en för varje barn. En sådan julahög bestod av en omkring tio tum lång och fem tum bred i båda ändar spetsig "julalåiv" (julalev, julkuse) underst, därpå en liten rund julakaka omkr. sju tum bred och två tum tjock, därpå en tolvhålakringla, därpå en fyrahjulakringla, därpå en liten fyrkantig ost, som varit gjord i ett ostkar, fyra tum ~~KJÖKK~~ bred och två tum tjock, och ovanpå den antingen ett äpple eller en "julapytta", som liknade en liggande höna med kort hals, huvud med näbb och kam samt ögon av pepparkorn eller torkade blåbär. Såväl jullev, julkaka,

Skriv endast på denna sida!

2892

40

tolvhålakringla, fyrahjulakringla och julapyttan voro bakade av "tagelsävat" (siktat) rågmjöl. På bordet lågo även en rad av juläpplen emellan julhögarna. På bordet fanns där även en brännvinsflaska, som rymde ett halvstop men innehöll endast ett kvarter brännvin, vidare ett brännvinsglas, ett ölstop av trä med julöl uti, en trätallrik med en träsked och en s.k. "bröjunge" (hemsmidda kniv med träskäft) för varje person i familjen, vidare ett träfat på vilket låg en kokt underkäke av en gris samt isterband och leverkorv, vidare ett träfat med lutfisk, ett saltmått, en kopp senap, som blivit malen i ett träfat med en kanonkula, fläsksylta, stuvade ärter, bröd, smör, en julost samt ett stort sten- eller lerfat med "vit gröt" (korngrynsgröt).

Julottan.

Vi brukade stiga upp klockan 1 på julmorgonen och göra oss i ordning för att gå till julottan, där gudstjänsten började klockan 4. Någon tid före jul hade far gjort en s.k. "tånge" (tjärstickebloss) av torra kluvna tjärstickor, vilken var omkring fyra alnar lång. Stickorna voro hopbundna med björkvidjor på samma sätt som på en björkriskvast, och tången var av ungefär samma grovlek som en sådan kvast. Den tändes utanför stugudörren och bars av en gående (icke åkande) man på vänstra armen eller axeln. Den lyste så bra, att stora skaror av kyrkofolk så småningom samlades omkring den som bar den. På de större vägarna kommo de som burit tångar ifrån Härlunda och Kyrkhult i Blekinge. Dessa tångar hade varit omkring sex alnar långa.

De bönder, som hade hästar, körde vanligen

2892

42

till julottan. De åkte i en skrinå, om det var slädföre, och hade då stora "dombjällror" fästade vid bogträden på hästarna. Var det barmark åkte de i en tvåhjulig kærre, en s.k. "kaffebrännare". Då de, som burit tångar, kommo fram på kyrkslätten, kastades de brinnande stumparna i en hög på slätten, där de fingo brinna upp. Vid detta bål stodo en massa folk och värmde sig före sammanringningen. Jag har hört omtalas, att en av de största skojare, som någonsin funnits i Almundsryd, "Pelle i Boahölte", på 1850-talet, brukat skuffa in en och annan "bleking" i det brinnande bålet, så att de blevo mer eller mindre svedda. Före 1867 omfattade Jämshögs pastorat även det nuvarande Kyrkhult. De som bodde i närheten av Smålandsgränsen gingo därför vanligen till julottan i "Nykyrke", dit de hade mycket närmare väg än till Jämshög. Följden härav blev, att kyrkan i Almundsryd blev överfull av folk, och trängseln i "tornfarstan" var oerhörd. Ända från den tid Blekinge tillhörde Danmark hatade smålänningar och blekingar varandra. Detta visade sig även nu, ty "Pelle i Boahölte" hade tagit med sig en "klackasyl" med vilken han stack en del av de yngre blekingarna i ändan, så att de hoppade över tröskeln in i kyrkan. Det berättas även, att han en julotta suttit i en av de nedre bänkarna bredvid en bleking, som bodde i Farabol och kallades "Beate-Isak". Under predikan höll Isak på att somna. Då stötte Pelle honom i sidan och viskade: "Ja tro du ä sömniå."

42.
2892

43

Na ja ä sömniå så bruka ja togga pao en bit ingefära. Vell du ha en bit mä?" Det ville Isak och då gav Pelle honom en i vitt papper väl inlagd bit av en torkad "folkalort", men då Isak, som icke anade argan list eller visste ~~wem~~ Pelle var, bitit däri, skall han ha spottat en lång stund samt hållit sig vaken under resten av julottan.

Det berättas även, att Pelle en gång gick till julottan i Härlunda i sällskap med två kamrater "Pelle i Hultet" och "Appelkvist". Som bekant har bl.a. kokning av beck varit en av Härlundabornas binäringar i äldre tid, så att de där- för t.o.m. av "Nykyrkeborna" blivit titulerade för "bekänglar". Becket plägade ösas då det var varmt i små format av granbark, vilka sedan kallades "bekbarka". Detta visste Pelle och därför hade han och hans kamrater beslutat att "skoja" med Härlundabor- na inne i själva kyrkan på julmorgonen. De tre spefåglarna hade ställt sig så, att en stod innanför sidodörren i närheten av altarrunden, en stod uppe på läktaren i närheten av orgeln och den tredje i ett hörn under läktaren. Under det att församlingen höll på att sjunga sista versen på psalmen no 55, så hördes tyd- ligt ~~framifrån~~ framifrån, där den ene "Pellen" stod ett långdra- get "beeeek" och strax därpå merifrån hörnet, där den andre stod, ett lika långdraget "baaak", samt uppe från läktaren, där en del

44.
2892

44

mindre anständiga flickor brukade hålla till ~~wakom~~ orgeln, "mysse-
ty, myssety". Att de tre kamraterna förut på morgonen hade "klä-
rat strupen" med "klarad pärvälling" (brännvin) innan de utförde
denna ovänliga "mässa", det kan man vara fullt säker på.

Under husbehovsbränningens tid brukade de
flesta männen taga med sig "lomme-flaskor" med brännvin i då de
skulle till julottan. De söpo duktigt i kyrkstallarna, innan de
gingo in i kyrkan, och de gingo ut emellan ottesången och hög-
mässan för att ta sig en sup i sällskap med någon bekant. Följ-
den blev, att en och annan blev "tung i huvudet" under den långa
högmässopredikan. Man har berättat, att en ~~wonde~~ i Torstensmåla,
"Ljusa-Pellen", som var född i Bleking, vid ett sådant tillfälle
insomnat så hårt, att han börjat drömma, om att hansatt hemma i
sin stuga och drack öl, vilket man kunde förstå därav, att han
mitt under predikan sträckte ut sin högra arm och mumlade på
blekingsmål: "Haa kom stoobet? Ro hiid mä stoobet Nilla!"

Det har berättats i Härlunda, att på 1850-
talet en präst därstädes, troligen Widestrand, skall ha blivit
av med ett vagnshjul i prästgårdens vagnsskjul någon natt före
jul. För att väcka tjüvens sovande samvete, läste han på jul-
morgonen följande av honom själv författade ingångsvers:

O, syndaträl, som hjulen stjal,

Du syndat alla dagar

Bär hem ett hjul i mitt skjul
När dig det så behagar.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

45.
2892

45

Skriv endast på denna sida!

46.
2892

46

Brygd av julöl.

Först lät man mälta prima korn i en basta, där vanligen en äldre man, som varit bränndräng eller mästare under husbehovsbränningens tid och bodde i närheten, gick och såg efter mältningen och torkningen av maltet samt mol det på en handkvarn. Han eldade i ugnen, då att det var så "varmt som i en basta" och öste kornet i ett stort tråg, där han slog vatten på det, som sedan fick avrinna, och han rörde om i kornet varje dag, så att det ständigt var varmt och fuktigt, men det fick inte bli unket. Då "ålarna (groddarna) spruckit ut och voro så långa som den svarta kanten på hans tumnagel, avslutade han mältningen och bredde ut kornet till att torka på en "ålla", som stod över ugnen, och där torkades det, så att det blev brunt på färgen och så torrt, att han kunde mala det på handkvarnen. Sedan bryggde

47.
2892

47

kvinnorna öl av maltet. Man brukade beräkna en fjäring = sex liter malt till tolv kannor = tjugosex liter öl. I botten på ett bryggkar lade man halm och maltet ovanpå den, sedan man satt "svickan" i svickhålet på karet öste man en viss mängd hett vatten i karet. Sedan det stått en natt övertäckt och börjat svalna, tappades vattnet (som då tagit till sig en del av maltets kraft) i en öltunna eller drickatunna, varefter man tillsatte "jär", som var en bottensats av en äldre brygd, sedan fick det jäsa ett dygn, varefter det östes i en annan tina, så att "jären" (bottensatsen) kunde fränskiljas och jäsningen upphöra, samt förvarades på ett svalt ställe och var så färdigt att användas.

Malen
Alke. Kinnwald
Härlunda o. Almundsryd
- 1930 -

- 15 -

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2892^{48.}

48

Skridskoåkning på annandagen.

Var det klaris på sjöarna annandagen, så brukade alla pojkar, som hade skridskor, ge sig ut på sjöarna för att gå på skridskor. Det var icke ovanligt att jag och andra fullvuxna pojkar ifrån Almundsryd den dagen gingo på skridskor till Härlunda kyrka över sjöarna Skäravattnet, Getsjön, Kroksjön och Härten. Dessa sjöar äro icke sammanhängande utan man fick taga av sig skridskorna och gå till fots mellan dem.

2892⁴⁹

49

Julbaket.

Min mor brukade baka fyra bak bröd till jul, två bak groft bröd av sammalet rågmjöl i blandning med kornmjöl, ett bak siktebröd av "tagelsävat"(siktat) rågmjöl och ett något mindre bak, som bestod av julakakor till de fattiga barn, som på julaften kommo för att tigga sådana. Dessa kakor voro runda, omkring sju tum breda och två tum tjocka och vägde omkring $1\frac{1}{2}$ skålpund. Hon bakade även julalevar eller julkusar, omkring 10 tum långa, spetsiga i båda ändar och omkring 5 eller 6 tum breda på mitten samt två tum tjocka. Hur "tolvhålakringlor" bakades, har jag glömt, men "fyrhajulakringlor" bakdes så, att hon lade två strängar av deg i kors, varefter var och en av de fyra ändarna rullades rätt (medsols), till dess att det blev fyra hjul, som berörde varandra. "Julapyttor" bakades så att de liknade en lig-

gande höna. Levar, kakor till de fattiga, kringlor och pyttor
bakades av siktat rågmjöl, ty vetemjöl användes icke här i trak-
ten i min barndom. Det grova brödet förvarades i en sädesörk för
att hålla sig till "Frudan", den 25-te mars.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2892^{50.}

50

Julkalas.

Sedan de tre första juldagarna voro förbi,
brukade var och en av bönderna i byalaget bjuda de övriga med
hustrur och barn på julkalas. Då förtärdes både mat, brännvin och
julöl i stora mängder. I de hem, där det fanns vuxen ungdom, fingo
de bjuda sina jämnåriga av byns ungdom till sig för att roa sig
med lekar av olika slag. Därvid förekom på den tiden vid dessa
tillfällen sällan dans efter fiol eller dragspel, utan man roade
sig med olika slag av s.K. julalekar.

Småland
Kilbo, Kinnared
Härlanda, Almundsryd
nytt år 1930

Herman August Gust. Eriksson
Föreståndare, Almundsryd
18 år 15 Håkan Karlsson
Måböhult, Östböhult
Född 1851 i Sjögråsa

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

52.

2892

52

Julalekar.

Dels förekommo sådana danslekar som: "Nu ä da jul igen", "Väva vadmal", "Stjåla makar" m.fl. samt en som kallades "sinkenpass", varvid man ritade ett kors på golvet med kol eller krita, och sedan skulle den, som kunde den konsten, hoppa korsvis däri, under det man sjöng en visa eller trall, som passade till takten.

Även förekommo "sittlekar", sådana som "Gömma ringen", "pantlekar", varvid panter måste utlösas på många tokiga sätt efter en därtill utsedd "domares" beslut. Den pojk eller ~~XXXX~~ flicka, som ägde den sista panten, blev vanligen dömd till att hängas. Därvid skulle han eller hon hålla i ett dörrhandtag och säga: "Jag hänger, jag hänger". Då skulle domaren fråga: "Vem hänger du för?" och den "hängde" måste då uppgiva namnet på

52.
2892

53

någon av de närvarande av motsatt kön, varefter denne ställde sig bakom med händerna på den förstes axlar och sade: "Jag hänger, jag hänger" och så fortsattes det till dess att alla de närvarande "hängde" i en rad. Sedan skulle den, som hängde närmast dörren, stoppa en fyrastyver" (tvåöring) eller ett annat litet mynt i sin mun, vilket mynt sedan skulle vandra från den ena munnen till den andra hela raden igenom. Om pojkar hade en tobaksbuss eller en "snusbjärl" i munnen, så gjorde flickorna inte några grimaser för det.

Även förekommo nötlekar. På hösten hade man plockat "julanötter", vilka nu togos fram och fördelades mellan de närvarande. Sen tog man några stycken nötter i sin knutna hand och vände sig till en av de närvarande och sade: "Boby", då denne skulle svara: "Bo mä", och den förste fråga: "Hur många?", och så fick var och en gissa. Den, som gissade rätt, han fick dem, och de andra fingo lämna vad som felade emellan det gissade och det verkliga antalet.

Ett annat sätt var, att man lade en nöt under en av fingrarna i den knutna handen och vände sig till en av de närvarande och sade: "Mina so laskade åt skogen", då denne svarade: "Mina mä" och den förste frågade "Vilket träd ligger hon under? Då skulle den andre peka på en av fingrarna. Låg "soen" där, så tog han den, annars sade den förste: "Lägg dit ena!", och sen

fick han gissa till dess, att han fann "soen".

Ett annat sätt var, att man tog några nötter i den knutna handen och frågade någon: "Vill du dra ris eller frysa?" Om denne då svarade: "Dra ris", så började man räkna: "Dra ris, frysa o.s.v. till dess att de tagit slut, och då fick den, som gissat antingen allesamman om de voro udda eller lägga dit en, om de voro jämna.

57/
2892

54

55.
2892

55

Brygd av enbärsöl.

Innan det började frysa på hösten, så tog man en käpp och en säck och en rundskäppa med sig ut i hagen, där det var gott om ~~en~~buskar. Skäppan sattes på marken bredvid en ~~XXXX~~ buske med mogna bär, så böjde man ner grenarna över skäppan och slog på dem med käppen, så att bären föllo ner i skäppan. När man på detta sätt höstat ett par säckar enbär, så bar man hem dem på logen och "reslade" och "kastade" bären, så att de blevo rena från kvistar och barr. ~~XXXX~~ Sedan torkades de i bakugnen, och när de voro torra, så mol man dem grovt på en hemkvarn, så att endast skalen avskrubbadess från kärnorna. Därpå lades de i en "tina" och man öste kokhett vatten över dem och lade ett lock samt täcken eller dylikt över tinan, och så fick det stå så över natten. Dagen efter satte man ett bryggkar på en stol, satte svickan i

hålet samt en trätallrik över hålet och strid råghalm på botten i karet, sedan östes bären och vattnet ovanpå halmen i karet. Där-
på avtappades saften genom svickhålet i en kopparkittel och koka-
des en timme, då man avskummade det skum, som flöt upp. Sedan
östes ~~SAFT~~ saften i en tina, där den fick svalna till dess att
den kändes ljum, då man tillsatte ~~NY~~ jäst, varpå tinan överhölj-
des väl, så att saften icke blev kallare än att den kunde jäsa.
När den jäst ett dygn eller något mer, så östes ölet i en annan
tina, som var ren från jäst och så lades ett lock på och det för-
varades på ett kyligt ställe samt var då färdigt, och det blev
vanligen mycket gott och hälsosamt. På somliga ställen vågade man
icke brygga om "Lusenatt", ty då jäste inte ölet.

56.
2892

56

Ans.
Alb. o. Vinnerstedt 24.
Härlunda o. Almundsryd
Norrmann
1930

Oppst. Gust. Håkonsen
Almundsryd
Bes. N. Kielsen
född år 1857 i
Sigganäs
Almundsryd

Hur Härlunda fick sitt namn.

På 1700-talet då en ny kyrka skulle byggas i Härlunda, kom man överens om att spänna ett par tvillingstutar för en stock samt låta dessa gå vart de ville med den. Så skedde, och de stannade i en lövdunge i närheten av Häradsväck vid soluppgången. Då hörde de män, som följt efter dem, en röst ur lunden, så sägande: "Här är den härliga lunden" och då beslutades att uppbygga den ~~nya~~ nya kyrkan just där samt att kalla den för Härlunda.

Almundsryd
Härlunda } Sm

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

58.
2892

58

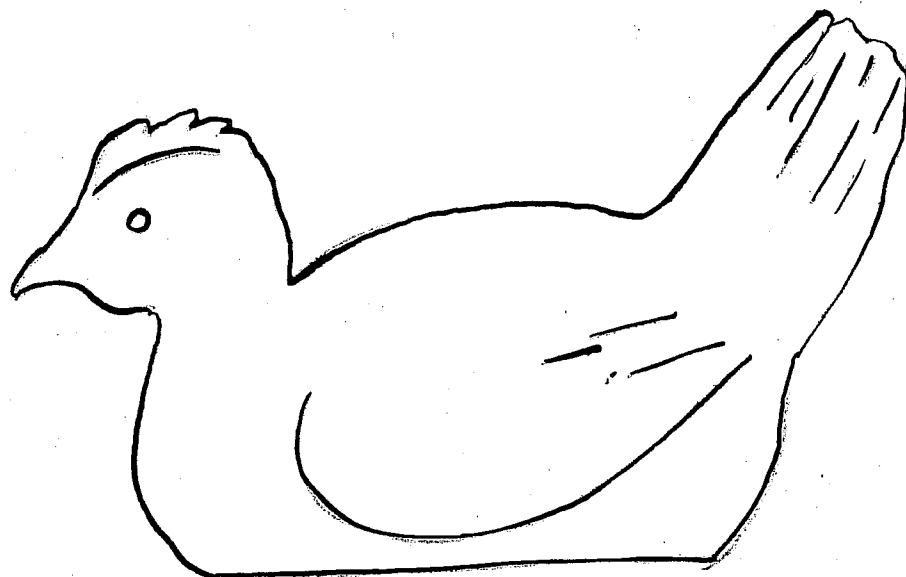
"Julapyttor".

Både i Almundsryd och Härlunda har det förekommit på 1860- och 70-talet att man till jul bakade s.k. "julapyttor". De liknade en liggande höna och voro bakade av siktat rågmjöl samt voro avsedda att läggas på toppen av barnens julhögar. Deras ungefärliga utseende och storlek framgår av en bifogad teckning.

9/10

2892

59

“JULAPYTTA”
UNG. NATURLIG STORL.

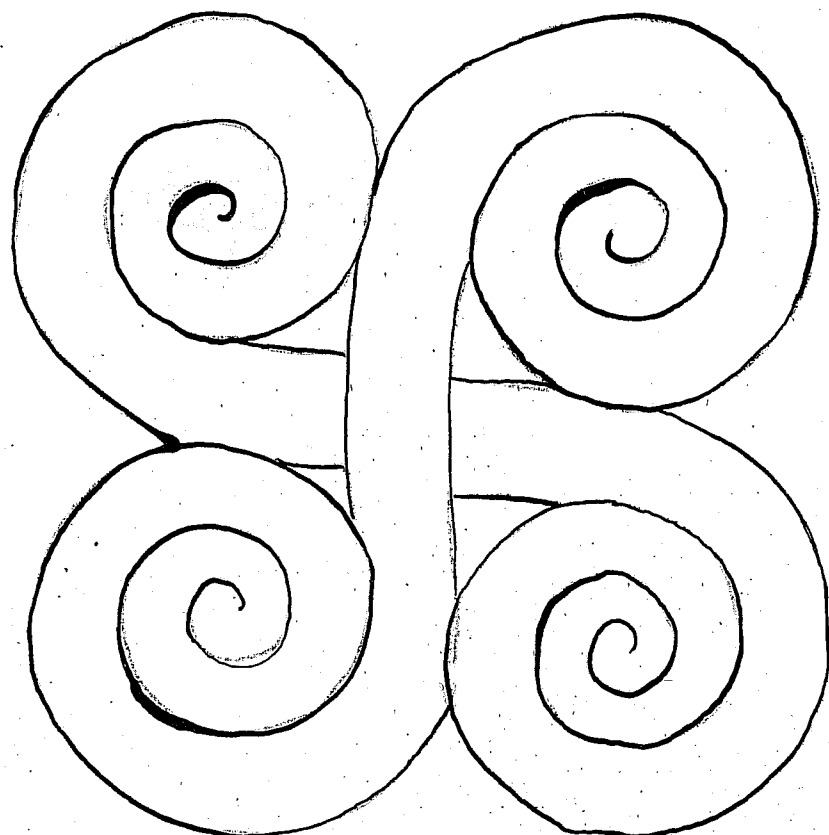
2892

60.

Fyrahjulakringlor.

De fyrahjulakringlor, som min mor bakade,
liknade nedanstående teckning.

60

FYRAHJULAKRINGLA.

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

61
2892

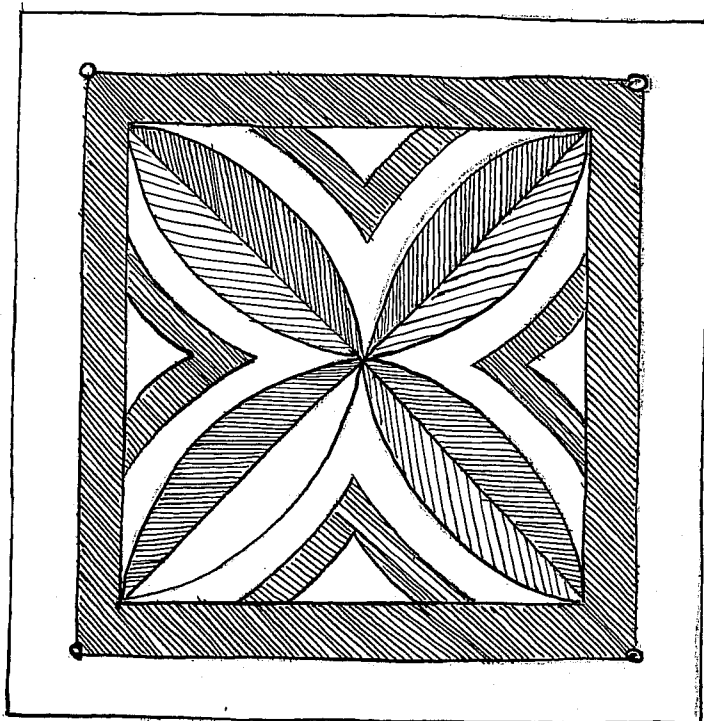
61

62.
2892

62

Julosten.

I min barndom tillverkade man vanligen julosten i ostkar av olika storlek. Den vanliga stora julosten gjordes i ett kar, som var åtta tum brett och fem tum djupt. Den lilla julost, som hörde till barnens julhögar, gjordes i ett kar, som var nära fyra tum brett och två tum djupt. Bottnen på detta kar hade en utskärning som synes på bifogad teckning. Alla ostkar voro tillverkade av tunna skivor av bokträ.

BOTTEN PÅ ETT ÖSTIKAR.

NAT. STORLEK.

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2892

63

Torstensmåla den 29 juli. 1929. 64.

2892

64

Herr Lektor E. Elgqvist.

Med anledning av att jag i Smålandspostens Veckoblad den 18 april fick se resultatet av en av Kronobergs läns hembygdsförbund anordnad pristävlan angående sådd, slätter och skörd och därvid observerade, att åtskilliga personer från olika socknar deltagit i densamma, men ingen från min hemsocken Almundsryd, så fattade jag det beslutet, att vid den nya pristävlan, som då utlystes om kyrkliga seder och bruk, delta i denna med de ungdomar, som jag under årens lopp fått av olika personer om vad som "gammalt och forut varit haver". Ifrån min barndom livligt intresserad för Smålands urgamla kultur med ett rätt så bra minne, har jag därför nu upptecknat vad jag hört till största delen för över 30 år sedan. Då jag icke själv är äldre än 45 år, så kan jag icke av egen erfarenhet beskriva tiden före 1870, varom här

Skriv endast på denna sida!

är fråga. Jag har även roat mig med att på lediga stunder uppteckna något över ett hundratal gamla ordspråk på bygdemål, som även medsändas. Jag har även upptecknat det mesta av vad jag vet om gammal småländsk tro på s.k. naturandar såsom jättar, troll, näckar, skogsrå, älvor m.m. men har på grund av för mycket arbete med jordbruket icke fått tid att renskriva desamma, men om hembygdsförbundet intresserar sig för dylikt, så skall jag insända dessa anteckningar i sinom tid. Jag beklagar att min handstil är så dålig och svårläst, men jag kan ej hjälpa det.

Med utmärkt högaktning

Gustaf Håkansson

Hemmansägare

P.S. Min postadress är Siggamåla, Ryd.

65.
2892

65

2892

66.

66

Torstensmåla den 6/1 1930

Herr Lektor Erik Elgqvist.

Mitt hjärtligaste tack för de värdefulla böcker, som jag fick ifrån ~~Edert~~ ett par dagar efter det jag besvarat Edert brev av den 5 sept. 1929. Jag vill även tacka för det brevkort av den 21 dec. 1929 i vilket Ni gör mig uppmärksam på den nya pristävlingen om gamla småländska julseder. Vad böckerna beträffar, så har jag läst dem med stort intresse samt lånat ut dem efterhand till dem som äro intresserade av hembygdförbundets verksamhet. Vad pristävlingen beträffar så har jag nu en tid vid lämpliga ~~XXXXXXXXXX~~ tillfällen insamlat material för densamma och hoppas på ett gott resultat. Då jag vor nära Härlunda sockengräns samt har många släktingar och bekanta inom denna socken, så ämnar jag även insamla så mycket som möjligt därifrån. Som ett litet prov på vad som kan fås därifrån, ~~Ä~~ medsänder jag några av de gamla traditioner, som kommit därifrån en

Skriv endast på denna sida!

gång. Jag medsänder även ett par prov på mina egna "upptäckter" i närheten av mitt hem.

Jag har även för en tid sedan gjort ytterligare försök för att få reda på det förut omskrivna ordet "jä-rul". Jag har nämligen skrivit till en f.d. "Nykyrkebo" nämligen lantbrukaren och esperantisten m.m. Fredrik Hohansson i Hjälmabyd, Blädinge. Han har svarat, att han icke hört ordet i den trakten, men han skriver, att i Vislanda-Blädinge-orten finnes ett ord "värre" eller "varre" med en liknande betydelse, att en person anses "omöjlig", dristig eller ej sky någonting (i visst fall även duktig). Sålunda: "John värre", "Märta värre" m.fl. Huruvida "värre" är något slags förvrängning av "jä-rul" törs han ej avgöra, men han anser, att ordet helt enkelt avser att kort och bekvämt säga, att personen ifråga är värre än annat folk. "John värre" gick t.ex. bland en mängd andra stollastycken i kyrkan julotte med ett par byxor i det skrikigaste rött han kunde få tag i. Sedan jag läst detta, kom jag ihåg, att en granne, Johan Fröberg i Siggamåla, född i Urshult 1842, död i Siggamåla 1923 alltid brukade säga, då han hörde talas om någon karl, som var ovanligt företagsam i ett eller annat avseende, "då va en värre kar". Han använde ofta detta ord även såsom berömmande ord om och till småpjkar, som voro särskilt duktiga. Jag anser för min del, med ~~den~~ kännedom jag har om vårt bygdemåls stora möjlighe-

67.
2892

järul 67

ter till förvrängningar, att det finns en viss släktskap i betydelsen av orden "värre", "järul" och "herul".

Om ni vill sända mig uppteckningsblanketter för den utlysta pristävlingen så vore jag tacksam, men om jag kunde få tag i de nummer av Smålandsposten för 1929, där de artiklar varit införda angående sådd, slätter och skörd och tröskning m.m., som Frans Pettersson i Smöramåla, Urshult skrivit, eller finge läsa dem i Smålandspostens Veckoblad under innevarande år, skulle det vara till både nytta och nöje för mig. Detta därför att jag ämnar göra uppteckningar om dessa ämnen inom Almundsryd och Härlunda socknar, och då vore det intressant att se i vad mån seder och bruk ha varit olika i vissa avseenden. Måhända kunde Ni hjälpa mig med detta, ty det har varit mig omöjligt att få tag i dessa nummer här i orten.

Med utmärkt högaktning

Gustaf Håkansson.

Torstensmåla den 17 mars 1930.

69.
2892

68

Lektorn Herr Eric Elgqvist
Hov, Växiö.

Då jag nu insänder mina uppteckningar angående gamla småländska julseder, får jag på samma gång tacka för och besvara Edert brev av den 27/2-30. Jag beklagar, att jag tyvärr icke blivit färdig med mitt arbete på att renskriva de mest intressanta uppteckningarna, vilka jag fått in under den senaste veckan, så att de kunnat insändas före den 15 mars. Jag försökte att få litet hjälp av en av mina flickor men som synes skrev hon så många fel, att jag måste avskeda henne. Tyvärr har jag inte haft råd att försumma en enda söckendag för insamling eller renskrivning av dessa folkminnen, utan jag har måst besöka mina sagesmän på de helgdagar, då jag icke varit förhindrad, och sedan har jag fått skriva på nätterna. Under flera nätter har jag inte vilat mer än fyra timmar och under den sista söndagen och natten

Inlämnad
H. Ahlberg
1930

G. H. Ahlberg

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

endast två timmar. Dessa fakta anför jag dels som en förklaring på dröjsmålet dels som bevis på mitt intresse för saken. Möjligen har jag tagit med en del historier, som jag inte behövt ödsla tid på.

En del frågor, som kanske intressera Eder kanhända mera än allt det övriga, som jag skrivit, har jag icke kunnat besvara t.ex. om granar framför ingången till stugan, om kvistar av oxel eller rönn, om Tomasnatten, om Fröja och fruktträden, om rim för julgröt, om hälsande för nyårsnyet, om ättehögar, om sista kärven, om burmänner m.m. Jag har försökt att taga reda på dessa saker, men "man kan inte plocka håret av den skalliche". I de saker som varit möjliga att klara ut har jag som synes på vissa ställen inte sparat på detaljer. Jag vill här göra några anmärkningar och tillägg. Tröskningen borde i regel vara avslutad en vecka före jul. På vissa ställen började man på logen kl. 1 på natten. Daglönen 1868 var 16 skilling för en tröskekar. Lyse, tjära eller talgljus. Att tillverka vättaljus var en hemlig konst. Åt vättar har man offrat mjölk men inga ljus. Vättaljus som likna sten äro kända. Att "tigga julakakor" förekom till 1890. Tolvhålakringlans problem är som synes nu lyckligt löst, eller hur? Vårfoxen glömd. Kanhända att granriset på golvet skyddade mot onda makter? Var det manne glosen, som låg under julbordet och bevakade tappade saker? Halmkronor äro svåra att teckna, får se längre.

Skriv endast på denna sida!

70.
2892
70

Tröskning.

Vättaljus.

"Tigga julakakor."
kor."

Vårfoxen.
Granriset på
golvet.
Glosen.
Halmkronor.

Almundryd, Sm

re fram. Grötrim hörde till julkalas, barnsöl och slätteröl men icke till julaftonen. Julnatten var så helig, att mannen blev avisad, om han kom för nära hustrun. - En gubbe i Härlunda lär kunna den småländska Staffansvisan. - Sonalyckan är ett i Almundryd allbekant ord, men det användes av äldre personer för att beteckna, att då man slår ut brännvin i två eller flera glas, ett till vardera av de närvarande, och ett av glasen icke kan bli fullt, därför att det tog slut i flaskan, så säges den få "sonalyckan", som råkade få det glaset, som icke blev fullt. - Att smånekar, som uppstå vid slutet av en skår, då man tar av säd med lie, kallas "ungar" är välbekant men icke att de använts till fåglänekar. - Att "burmänner" förekommit i Almundsryd i äldre tid är möjligt, ty Burman är där ett välbekant släktnamn. - Att breda ut halm på golvet har så vitt jag vet icke förekommit i Almundsryd på de senaste hundra åren. Denna gamla sed anses ha försvunnit på grund av sin eldfarlighet. - Att "hoppa sinkenpass" lär ha varit mycket vanligt här i trakten vid festliga tillfällen, men visan som hörde till den är bortglömd. - Angående den rätta "farängladan" äro meningarna mycket delade. Somliga angiva som synes av en av mina uppteckningar tredje dag jul, troligen för att den förr varit helgdag, men det uppgives även dagen efter Trettondedagen samt Tjugondedag Knut. - Julturre är ett för mig obekant ord, som jag gärna ville ha förklaring på.

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

~~2892~~ 71.
Grötrim.

Julnatten.

71
Staffansvisan
Sonalyckan.

"Ungar".

"Burmänner".

Halm på golvet.

"Hoppa sinkenpass".

"Farängladan".

Julturre.

För den händelse att något av vad jag nu upptecknat skulle bliva tryckt i någon tidning under min livstid, så vill jag be att inga namn, varken på någon av mina sagesmän eller något av de vedernamn, som jag angivit på numera avlidna personer, måtte offentliggöras för att undvika personliga obehag av dem eller deras anhöriga.

Vid ifyllandet av blanketterna har jag, som synes, använt titeln hemmansägare i stället för den mera modärna lantbrukare både för mig själv och de övriga "skättefallsbönnerna" här i trakten. För min egen del anser jag, att den titel, som alltsedan 1864 stått på min farfars, min fars och min egen kronobetsedel, nämligen hemman^sägare, alltjämt duger.

Om jag får tillfälle att resa till Wäxiö någon gång i år, så skall jag icke försumma att besöka Eder för att diskutera vårt gemensamma intresse, nämligen insamlingen av våra folkminnen.

Med utmärkt högaktning
Gustaf Håkansson.